

De kleuren van Moeder Natuur

Wij mensen houden van kleur. We omringen ons er mee, we hullen ons erin, en zeker als we dansen wentelen we ons bij voorkeur rond in kleurrijke kleding. Maar de herkomst van de kleurstoffen? Tja, die zijn we vergeten. De meeste mensen verdiepen zich er niet in. Maar hier en daar duikt de traditie van het zelf maken van verfstoffen weer op.

DOUWE LAANSMA | FOTO'S: AUTEUR

Altijd al had de mens behoefte aan kleur. Kleur doet wat met je. Het leven wordt er vrolijker door. Of stemmiger. Door onderzoek is nu veel meer bekend over de uitwerking van kleuren. Op je werkplek, thuis, overall. Uit wetenschappelijk onderzoek is aangetoond dat een patiënt met uitzicht vanuit zijn ziekbed op groen met minder geneesmiddelen toe kan en sneller herstelt dan wie uitkijkt op een blinde muur, rommelige daken of een industriële omgeving. Groen heeft blijkbaar invloed. Maar ook andere kleuren. En iedereen weet hoe gevoelig kinderen zijn voor kleuren.

Monica Rotgans schrijft in haar boek *Verf - 500.000 jaar*

verfen schilderkunst: 'Het doelbewust verzamelen van pigmenten en het maken van verf behoren tot de oudste menselijke activiteiten, lang voordat de eerste lijn op een rotswand werd gezet.' En: 'Kleding is de meest gangbare vorm van kleur bekennen geworden: daarmee geeft de drager aan dat hij zich aanpast aan of juist afzet tegen de gevestigde orde.' Enkele voorbeelden zijn: beroepskleding, uitgaanskleding, clubkleuren en kleding van subgroepen. De vaak dwingende mode speelt hierin een leidende rol.

Tegenwoordig wordt vrijwel alles op kleur gebracht met synthetische verfstoffen. Wie weet er nog iets van organische kleuren? Slechts een handjevol liefhebbers, en vaak worden die nog voor wereldvreemd versleten ook. Gek toch... dus als je terugkeert naar de bron, de aarde, de planten, zou je wereldvreemd zijn? Maar mensen als Lena, Yota en Arýrô houden het contact met moeder aarde juist levend.

Lena Yerothanasis

In het dorp Elafótopos, in de bergen van de Zagori, heb ik een afspraak met Lena Yerothanasis. Ze staat open voor een gesprek want ze wil haar kennis graag delen. Lena, heldere, brui-ne ogen, runt het (agrotouristische) gastenverblijf Rokka

Lena bereidt een verfbad van sintjanskruid

Verfbad van papaver van Lena

Viltwerk van Lena

(spinrokken). Die naam verwijst direct naar haar hartstocht voor het spinnen. Lena weeft, maakt organische verfstoffen en doet aan vilttechnieken¹. In haar werkruimte staat een mooi weefgetouw. Ze is in Wenen geboren uit een Griekse vader en een Australische moeder. Op haar tweede verhuisde het gezin naar Katerini, Griekenland. Haar opleiding bouwkunde in Lárissa verruilde ze voor haar passie. Spijt heeft ze niet.

Vijftien jaar geleden ging ze naar Ano Pediná, vlakbij Elafótopos in de Zagori voor een cursus weven. Grootmoeders uit de streek wilden hun vaardigheden graag doorgeven en brachten haar een schat aan kennis en kunde bij. 'Kennis delen is kennis vermenigvuldigen', vindt Lena. Op de binnenplaats geeft ze een demonstratie. Aan de muur hangen strengen wol en geverfde lapjes in meerdere pasteltinten. Op een bord liggen papaverbloemen. Ernaast staat een grote kookpan boven een brander. In een andere pan liggen bundels gedroogd sint-janskruid en bremsakjes.

Ze steekt de brander aan, doet een handje aluin in het water voor een betere kleurhechting en laat de papavers in het water dwarrelen. Onder het roeren kleurt de vloeistof blauwpaarsig tot zwartig. Na een tijdje doopt Lena een streng wol in de verf en daarna een lap. Beide nemen de kleur aan van de verf. 'Het aardige is dat je nooit het resultaat precies kunt voorspellen', zegt ze. 'Organisch materiaal geeft elke keer weer andere kleurnuances. Het blijft dus verrassend werk!' Dan volgt nog een demonstratie, nu met het sint-janskruid. Dat geeft een okerbruine tint. 'Waar haal je je inspiratie vandaan, Lena?' 'Uit het dagelijks leven. Ik ben gefascineerd door de levenscyclus (geboorte, groei, volwassenheid, aftakeling en dood) in de natuur, die me altijd weer verbaast.' Opvallende werkstukken liggen en hangen verspreid in het gebouw. Lena geeft ook workshops viltten en weven.

Geschiedenis: trial & error

De oudste informatie over organische verfstoffen dateert uit Plinius' tijd (23-79 n.Chr.) Hij beschrijft nauwkeurig het verven met plantenextracten. In zijn boek *Die Griechische Pflanzenwelt in Mythos, Kunst und Literatur* noemt Hellmut Baumann de pruikenboom (*Cotinus coggygria*, geel), meekrap (*Rubia tinctoria*, lichtbruin), alkanna (*Alkanna tinctoria*, rood), de gallen van de terpentijnboom (*Pistacia terebinthus*, diepgeel) en wede (*Isatis tinctoria*, blauw) als geliefde planten

Lena Yerothanasis bij een verfbad

voor verfstoffen. Ook papyrusrollen uit Egypte (3e en 4e eeuw) vermelden het verven met plantenmateriaal. De saffraankrokus werd gebruikt voor luxe en koninklijke gewaden. Het extreem kostbare saffraan wordt al genoemd in het Lineair-B-schrift van Knossós. Voor één kilogram gedroogde stampers van de saffraankrokus waren 100.000 tot 140.000 bloemen benodigd.

Eeuwenlang is het verzamelen van plantendelen en het verven van stoffen al in gebruik. Griekse moeders brachten hun dochters de techniek van het spinnen, weven en verven bij. Als bruidsschat kregen de dochters hiervoor de gebruikelijke gereedschappen mee. Aan de ontdekking en het ontwikkelen van nieuwe kleuren gingen jaren van onderzoek vooraf. Eindeloos geduld en experimenten openbaarden de geheimen.

Vandaag de dag zijn nagenoeg alle verfstoffen synthetisch. Deze chemische verfstoffen zijn uniform van kleur en feller. Organische verfstoffen zijn gedempter en verschillen altijd van elkaar. Geen plant is gelijk. Ook bodemsamenstelling en voedingsstoffen spelen een rol. En juist dat maakt het voor kenners zo intrigerend.

Sommige plantenkleuren vragen om een fixeermiddel. Om

¹ Instructiefilmpjes over viltten en vilt maken zijn o.a. te vinden op bit.ly/viltmaken

Weefgetouw van Lena Yerothanasis

de kleur te stabiliseren werden lijn en as gebruikt. Maar ook chemische substanties als ammonia en soda. Of natuurlijke, zoals azijn. Andere planten dragen een fixeermiddel in zich, zoals tannine. Eikel, walnoot (blad en dop), kastanje (bast, blad en bolster) en granaatappel (wortels, schil en membranen) kunnen toe zonder fixeermiddel.

Yota Stefanopoulou

Niet ver van Elafótopos ligt Elati. Onder het plaatselijke restaurant² heeft Yota Stefanopoulou haar atelier met zicht op de bergen. Geboren in Duitsland (1975) verhuisde ze na zes maanden naar Axióupoli aan de Axiós rivier. Op haar achttiende ging ze toerisme studeren in Lárissa en woonde buiten de stad. In Pilion runde ze een manege. Maar voor een regelmatig inkomen zocht ze ook een baan voor de winter. Op vakantie leerde ze Lena Yerothanasis kennen, die haar leerde weven. Ook leerde ze viltten, wat haar voorkeur kreeg. Vanaf 2004 woont ze in de Zagori. Naast haar baan als schoonmaakster in restaurants bleef ze haar hobby uitoefenen. In 2010 nam ze het kloekke en riskante besluit om van haar hobby haar werk te maken.

De crisis van 2010 bracht tegenspoed. Atelierhuur, water en vaste lasten wogen zwaar, maar ze vindt voldoening in haar werk. Lachend: 'Ik heb net mijn rijbewijs gehaald. Rijden is voor mij als in de botsautootjes. Het is wennen!

Ik zoek zelf planten voor verfstoffen: walnoot en sint-janskruid (vers en gedroogd), bergthee (gedroogd), goudsbloem, afrikaantjes, papaver en vlier. Maar ook herfstbladeren, eikenblad, koffiedik. Uienchillen krijg ik van het restaurant. De kunst is om controle over het eindresultaat te krijgen. De uitkomst ligt nooit vast. En ik experimenteer graag.'

Haar inspiratie haalt ze uit het gewone leven en de natuur.

Kleurstalen en vilt- en breiwerk van Yota Stefanopoulou

'De natuur geeft kracht', vervolgt Yota. 'Ook, en juist wanneer ik verdriet heb. Maar ik kan goed alleen zijn.' Ze praat met haar handen. De verf is onder haar nagels gekropen. Ze vertelt met een twinkeling in haar ogen. 'Ik heb ooit een ernstig ongeluk gehad en ben er weer bovenop gekomen. Sindsdien voel ik me gelukkiger en sterker.' In het ruime atelier staat een weefgetouw. Materiaal – wol, katoen, zijde en plantendelen – is voorhanden en aan de wand hangen haar creaties, onder andere wat ze noemt 'ecoprint', een batikachtige techniek. Daarnaast geeft ze workshops. Verder ontvangt ze groepen, waaronder schoolklassen.

Kleurstof en pigment

Vaak is er onduidelijkheid over kleurstof en pigment. Kleurstof geeft kleur. Pigment reflecteert een kleur. De kleurwerking van pigment hangt af van bepaalde golflengtes van het zichtbare licht: sommige golflengtes worden geabsorbeerd, andere gereflecteerd. Kleurstoffen en pigmenten komen voor in onder andere planten. Kleurstof is oplosbaar in water. Pigment verdeelt zich in zeer kleine bolletjes, maar lost meestal niet op. Het resultaat van het verfproces is afhankelijk van de hechting aan de stof.

Aryiró Astrinaki

Ik ontmoet haar op het terras van het plaatselijke *kafenion* in Akoumia, hartje Kreta: Aryiró Astrinaki, vijftiger, het haar in een vlecht, diepbruine ogen, indringende blik. Aanvankelijk

Aryiró Astrinaki met een van haar geweven doeken

afwachting, is ze later niet meer te stuiten, zo gedreven is ze. 'Wat bevoogd u?' vraag ik haar. 'In 1967 zag ik als kind op de Atheense Akropolis vrouwen aan het weven. Ik besepte opeens hoe mijn moeder en grootmoeder altijd aan het weven en verven waren. De vonk sloeg over. Dat wilde ik ook! We moeten deze traditie bewaren.'

Wat later ontroerde een concert van Maria Callas me diep. Ik weefde een kleed, geïnspireerd op haar liederen. Dat gaf ik aan Maria. Ze hing het op het in haar huis. Ze zag het als een gedicht. Zo begon het. Inmiddels hebben werkstukken van mij in een galerie gehangen.' Ik moet mee naar het huis van Aryiró. Op de vloer staat een mand met wol in alle kleuren. Onvermoedbaar stalt ze zware kleden uit en vertelt over het verfproces: 'Veel plantaardige verfstoffen gaan in het water. Bij sommige moet ik het koken, bij andere juist niet. Soda dient als fixeermiddel. Van de ene plant wordt de bloem gebruikt, van de andere de bol of het blad, en soms de bolster (walnoot) of de wortels. Het verven van wol in de groene walnotenbolsters vergt drie dagen. Uiteindelijk ontstaat bruin. Het verfbad is koud, net als bij uienchillen: ze kleuren de wol licht- tot middenbruin. Het vraagt veel tijd en geduld, ook voor het verzamelen van plantendelen. Ik gebruik vooral de brem.'

Aryiró is een autoriteit op haar gebied. Aan de Universiteit van Réthymno is een team bezig de tradities te beschrijven. Zij is hierbij betrokken. Uiteindelijk moet het leiden tot een boek, waarin alles is vastgelegd. 'Wat houdt u het meeste bezig?' 'Ik wil niet sterven voordat de oude traditie is teruggekomen. Ik vuur jonge vrouwen aan om mee te doen. Maar wie werk heeft, heeft geen tijd en kiest voor het gemak van de winkel en internet. Toch zie ik sommigen de traditie weer oppakken.' Aryiró wil een school opstarten, zodat de kennis niet verloren gaat. Onder de lokale gemeenschap is geld ingezameld, helaas ontoereikend. En de overheid heeft – of geeft – geen middelen. 🐼

Boek van Maria Tsirimonaki (Kreta), *Φυσικές βαφές από τους θησαυρούς της κρητικής γης (Natuurlijke verfstoffen uit de schatkamer van de Kretenzische aarde)*. Alleen in het Grieks.

Lena op internet: saitalenas.gr en naturallyzagori.gr

Yota op Facebook: Giota Stefanopoulou (Ano Kato Felting)

ADVERTENTIES

Breed assortiment elegante wijnen van lokale authentieke druivenrassen.
www.kretawijnen.nl

Bij grotere bestellingen contact via info@kretawijnen.nl voor gratis bezorging.

Boek nu!

Fotoreis Noord- en West-Griekenland
Van Thessaloniki naar Corfu
19 t/m 27 mei 2019

Fotoreis Peloponnesus
Peloponnesus, het andere Griekenland
6 t/m 14 oktober 2019

Ga naar www.fotografierondreizen.nl

² De restauranthouder is onlangs vertrokken. De eigenaar wil het gebouw leeg hebben. Ook Yota zal moeten vertrekken. Hoe het verder gaat is onzeker, ze is zich aan het oriënteren.